

ERDÉLYI MUZEUM.

Kolozsvári Közlöny melléklete.

Tartalom: A károlyfejevári könyvtár ismertetése. — Zülbar, beszély. — Adatok Erdély történelméhez. — Gazdasági, ipari és tudományos egyveleg. — Nyílt posta.

A károlyfejevári Battyáni-intézet könyvtárának ismertetése.

I.

Azon közhasznú, gazdag, és diszes intézetnek, melyet 1794-ben gróf Battyáni Ignác Erdély nagy püspöke alapított:*) legérdekesebb részét, úgy szólva: gyöngyét a kéziratokban, sajtói zsegekben, ritka irodalmi művekben jeles Könyvtár képezi. — Áll ezen könyvtár egy templomszerű csarnokból, és egy mellékteremből,**) melyekben csinos faszekrények között, a padlattól kezdve szinte egész az épület boltozatáig, a könyvek elhelyezvék.

Az egész könyvtárban csupán egy kép, a halhatatlan alapítónak olajba festett képe díszlik, azon nyájas, szelíd, okos tekintettel, mely őt éltében is olyan nemesen jellemzé. — Honfi te, ki itt jársz, mélyen hajolj meg e kép előtt, mert azon térfi, kit e kép ábrázol, szellemi fensőbbiségében már 60 év előtt sejtette, hogy nemzetedet a vég enyészettől csak a tudomány, és miveltség képes megóvni, megmenteni.

Alakult ezen könyvtár bécsiérsek gróf Migazzi bibornoknak híres könyvgyűjteményéből, melyet gróf Battyáni püspök az érsek halála után 17 ezer forintot váltott magához, később szaporodott az alapító püspököknek több ezerre menő, ritka könyvismérettel összeállított könyveivel, — Mártonffy József püspököknek kivált a római classicus írókban gazdag könyvtárával, — báró Szepesi Ignác püspök alatt megvásárolt ritka, és nagy becsű művekkel, végre; b. e.

*) L. a Battyáni-intézet bővebb ismertetését 1855-ki Hétilap 1-és 14. számában.

**) Hajdan mind a csarnok, mind a terem a Háromságosokhoz — Trinitarius. — tartozott. Az 1-ső azoknak templomát, az utolsó a sekrestyét tette, mintán e szerzet is József császár által eltöröltetett, mind kettő katonai kórházzal használtatott, és csak 1789-ben nyerte meg gróf Battyáni püspök kegyelem útján azt, hogy hol a halál angyalának gazdag áldozatok tétettek, ott a szelíd műzákknak békés, és állandó templomot állítson.

Kovács Miklós püspök némely drága példányokat tartalmazó magánygyűjteményével. — Jelenleg a kötetek száma 20 ezeren felel áll, azonban valamint minden könyvgyűjteménynél, úgy szintén ezen könyvtár kellő méltánylásánál is nem a kötetek számát kell tekintetbe vennünk, hanem a művek ritkaságát, diszpéldányok sorozatát, főképp pedig az igazi tudományt és művészetet képviselő munkák sokaságát, — ily szempontból könyvtárunk a leggazdagabb és legnagyobb magyarhoni, és erdélyi könyvtárakkal a hasonlítást nem csak ki állja, hanem a „Pesti Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát“ egyedül kivéve, mindegyikét hol egy, hol más tekintetben túl szárnyalja.

Ezen könyvtár alkatrészei:

- 1-ör A kézirat-tár.
- 2-ör A könyvnyomdai - zsegek, - incunabula.
- 3-ör Maga a könyvtár.

II.

Kézirattár.

A károlyfejevári Battyáni-könyvtárban a kézirat-gyűjtemény áll 778. többnyire ívrét nagyságú kötetből, melynek összes írott iveri számát 100 — 120. ezerre lehet becsülni.

Ezek egy részének eredete felterjed a 8-ik századig is, és mégis eredeti vonásaikat, az idő vas fogának daczára, épen, tisztán tartották meg, — a papír a mostaninál tömöttebb, vastagabb, merevebb, azonnal meglátszik, hogy az nem ringy-rongyból, hanem a papyrus növény nemes rostjaiból készült. — A tinta színe most is elég fekete, az írás apró szegletes, fél góth alakú — úgy nevezett barát betűkből áll, és minden egyes szó rövidítéssel — abbreviatio — van írva, mi által az olvasás most nekünk felette bajos, és unalmas.

Ezen könyvek 5 — 10. sőt több scapusból (* is állanak, és némelyik oly vaskos, hogy egy ember alig bírja fel. — Ezen tiszteletre méltó terjedelmességet aztán hártával bevont cikornyás alaku fatáblázat övedzi körül, mit felül és alól kemény vas ka-

*) Egy scapus tesz 20 ívet.

pocs füz egybe szorosan, hátul pedig mint valami tisztességes academiai czópf, egy sing hosszú vas-láncz csüng alá, honnan a szabad gondolatoknak ezen békóba zárt emlékei lánczos könyveknek nevezetnek.

Régen sokat vitatkoztak, mi lehetett ezen lánczok czélja? — Most már a tudósok plena sessione elhatározták, hogy azok sem többre sem kevesebbre nem szolgáltak, mint hogy általok az ur tizparancsolatjának 7-dik pontja „Ne orozz!” tiszteletben tartassék, — ezek által tehát a könyvek valami biztos helyen lakat alá tétettek, oly czélból, hogy azokat a zárdák jámbor lakossi kedvök szerint szabadon használhassák, sőt hogy egy egy buzgó laicus is magának azokból lelki-tápot szerezhessen sat. a nélkül azonban, hogy ellopásuktól tartani lehessen — és valóban: ha megfontoljuk, mikép azon korban egy biblia 1 — 2 falu értékével felért, és ha a történelemből olvassuk, hogy a Livius munkája egy eladott jóság-rész árával vásároltatott meg, *) akkor a tisztelendő atyák ovatosságán csodálkozni nincs okunk, sőt szemességek felett teljes méltánylatunkat nyilváníthatjuk.

Ezen irományok bibliát, evangeliomokat, zsoltárokat, imádságokat, predicationokat, agendákat, Postillákat**) sat. tartalmaznak, melyek mostan a könyvnyomtatás dicső feltalálása után ámbár merőben nélkülözhetők, de azért mégis mint az akkori kor tudományos és vallásos feláldozásnak valódi emlékei szent ereklyék gyanánt különös tiszteletben, és kegyeletben tartandók.

A későbbi főleg 13. 14-ik és 15-ik század kézi irományai között különösen említést érdemelnek a pergameneni diszes példányok! — ezekből gyűjteményünk 103. darabot bir, szép szám! — Ismerkedjünk meg a nevezetesekkel:

a) A legritkább, legbámulandóbb, legdrágább mű, a károlyfejérvári Battyáni könyvtárban Szent Máté, Márk, Lukács, és János evangelioma. Ehez hasonlót a tudós világ még csak egyet ismer, a római vaticani-könyvtárban. — Ezen pazar aranyzással készült csoda-szép példány, kis ivrében 222 lapból áll, szép, fényes, vastag pergamenen. — Minden evangeliom elején az Evangelista képe van bá-

mulatát ébresztő ügyességgel lefestve, többnyire olasz öltönyben, gyönyörű ezírfázatokkal, virágokkal, madarakkal feldisítve. — A kezdő nagy betűk vastag, a legfinomabb arany lemezekkel bevonvák. — Az oszlopzatok különbféle színekkel, és nagy változatossággal készítvék. — A betűk nagyocskák, gömbölyűk — úgy nevezett olasz betűk, az olvasás igen könnyű, — a tinta pedig valódi finom felolvasztott arany. — Hogy ezen drága, és pompás mű kinek rendeletéből és költségén, ki által, hol, és mikor készült legyen? arról bizonyost mondani nem lehet. — A könyv-ítés csak azt jegyezheti fel nemi biztossággal, hogy a betűk alakja, úgy az izlés, és a rajzolatok kimértisége is valóságos olasz művészekről tesznek tanu-bizonyosságot, tehát hihetőleg Olaszhon valamely várossában, a 14-ik században, valamely főpapnak költsége által készülhetett, oly szorgalmas és ügyes egyéntől, ki a copirozásban, festészetben, nevezetesen pedig a határtalan béketűrésben rendkívüli előnyt volt képes magának kivívni. — Ezen mű, mint a könyvtár elenodiuma zár alatt tartatik.

b) Az esztergomi misekönyv — missale Strigoniense — 1337-ből, ivrében, félgoth betűkkel, hangjeggyel, különbféle színekkel felcífrázott nagy kezdő betűkkel, melyek egyikében Magyarország czimere díszlik, — más helyt pedig egy hárfa mellett magyar dalnok ül, ki fedetlen fejjel az egek urához psalmusokat énekel.

c) A bibliák közül főképen feltűnő a római, szép, vastag, sárgás pergamenen, ivrét nagyságban, szép kerekded betűkkel, melyben a nagy betűk különbözőleg felcífrázvák, és arany lemezzel bevonvák. — Ennek elejére valaki 1141 évet jegyzett fel, — de hihetőleg hibásan! — Jeles továbbá a mersburgi biblia 1482-ből, — és a nyolczad rétű 14-ik századi biblia is.

d) A 13. darab pergamen irt breviáriumok között legszebb, legpompásb egy 14-ik századi 8-ad rétű, félgoth, de igen correct írásmóddal készült példány, — melyben az előforduló testmények oly művészi tökélylyel bírnak, hogy a mű-értőt álmélkodásra ragadják, — különösen feltűnő, hogy a gyöngy, és viola-szin, eredeti fényét még most is bírja. —

e) Horae canonicae 1467-ből pergamenen német nyelven írva. — Elején e furesa deák versek írvák:

Ter tria sunt septem, septem
Sex sex quoque tres sunt,
Si numeras inde tibi faciunt
Millia quinque.

Anno domini 1467.

Alább pedig:

*) Nevezetes erésben egy régi levél fenmaradt töredéke, melyben valaki barátjának jelenti, hogy ő a Livius munkáit megszerezte: „Egy dolgot bizok — így ír — a te bölcseséged által elhatároztatni; — kettőnk közül kitett czélszerűbben, En vagy Poggio? — Ő hogy Florenz mellett magának mezei-kéjlaot vásárolhasson Liviusát eladta. En pedig hogy azt tulajdonomná tihessem jószágom egy részét árultam el.“

**) Postilla az az: Post illa textus verba, azon papi szonoklatokat jelentik, melyek az evangeliom szövegéből meritvék.

Hät wir als vas soltn

So that got vas wir woltn.

f) Ezeken kívül jegyezzük még fel: Sándor és Nagy Gergely pápa decretumait. — Sz. Ágostonnak „de Mysteriis.“ — Aquinoi Sz. Tamás „de fide catholica“, és „de Sacramentis“, úgy szintén: Sz. Bonaventura munkáit. — A német rythmusokat, — egy 1424-től philosophiai munkát sat. — sat. — végre:

g) A deák classicusokból pergamenen, diszes példányokban könyvtárunk ezeket bírja:

1-ör A Horatius munkái, szépen aranyozott kezdő betűkkel. 2—3-or Juvenal és Macrobius műveit, fehér pergamenen, kerek olasz írással. 4-er Ovid metamorphosisát. 5-er Sallustnak a jugurta háborúról írt könyvét. — 6-or Tertulián apologeticumát gyönyörű festményekkel. — A munka végén a leíró magát így nevezi meg: „Bernardus clericus Regiensis de marchesinis scripsit hoc opus, explevitq. quarto idus Julii 1479.“

A 16-ik, 17-ik és 18-ik századból említést érdemelnek 1-ör Borromaeus szent Károly bíbornok eredeti, saját kezűleg 1562 Február hó 25-ről Romából írt levele olasz nyelven. — Ez is mint nagy ritkaság zár alatt tartatik. — 2-or a német imádságok 1580-ból. 3-or Molino Ferencz decretumai 1681-ből olaszul írva pergamenen. 4-er 2-ik Mátyásnak, mint kijelölt cseh királynak az osztrák, cseh és morvai rendekkel Bécsben 1609-ben kötött eredeti tractatusa 15. pecséttel, és aláírással megerősítve, német nyelven. 5-ör Egy eredeti török elementaris geometria, melynek fő nevezetessége abból áll, hogy azt Gräczben Bonapárte Napoleon író-asztalán találták, ennek elmenetele után.

Ezen komoly előadás közben legyen szabad — tréfának okáért — egy pár curiosum is megemlíteni. — A.) Egy 15. századi orvosi Naplóból: „Ha nem akarsz aludni, viselj szárnyas egér bőrt zsebedben.“ — „Ha jó emlékező tehetségre akarsz szert tenni, minden hónapban egyszer fejedet fogoly-madár epéjével kend be.“ — „A gyomor-görcsben a palaczkféreg pora igen hasznos. — „Ha megakarsz ifjadni, egy hónapig varas-béka velőt egyél.“ — Prosit! — B.) A másik curiosum is egy orvosi-galimáthias; — t. i. orvosi-rendelvények 1728-ból. — A kézirat elején ez áll: „Fr. Constantinus a S. Joanne Baptista, pro me Joanne Georgio de Bettram anno dni. 1728.“ — Ebből tehát világos, hogy a Hausarzt Frater Szilárd; — a szegény patiens pedig Bettram ur. — Valóban az embernek háta bőre felborsózdik, ha látja azon különös misch-máscht, mit a nyavalyás Bettram egészsége helyre állítása végeit

lenyelni kénytelen volt. Eszembe jut mit Hufeland mondott „a természet maga erejénél fogva, nem csak magát a kórt, hanem néha az orvost kénytelen legyőzni.“ — Verum dixit!

Ezeknek rövid megemlítése után, most már azon irományok, szerkesztmények sat. leírásához kezdünk, melyek hazánkat, annak történelmét; egy általában bennünket leginkább érdekelnek.

(Vége következik.)

Dr. Ötvös Ágoston.

Zülbár.

Indiai novella.

Ne csaljatok többé, ti hitszegő gyáva emberek! Igen rég ideje már, hogy tettetett, csalfa erényeiteknek hódolok; igen rég ideje hogy behunyván szememet tetteitek előtt, megnyitván füleimet beszédeiteknek, benneteket jóknak hittelek. Nem mulasztottam el bámulásotokat azon órában, midőn tiszteletreméltóknak ohajtátok látszani. — Elfelejtém azon éveket, melyekről tudni nem akartatok.... Kifáradtam végre a világ egymást ámitó hazugságainak hallgatásában. Már csak megvetendőt tudok látni ezen állatok társaságában, melyek egyaránt kevélyek és aljasok, irigyek és gyűlöletesek, — s dicsőség vágyuk: az erénynek elfeledése, a henyesség iránti rokonszenvők, s munkálkodási ösztönük miatt marják egymást, hogy élhessenek. A természet, mely felettök érdemek szerint ekkép intézkedett, egy csoport szerencsétlenséget is bocsátott rájuk. De e szerencsétlenségekkel ők meg nem elégsznek; — megegyeztek tehát egymás között, hogy ezer meg ezer ujat fedezzenek fel, azon reményben, hogy ezek által felebarátjaikat keseríthetik: s minden egyezményeik közül csupán ez az, mit hűségesen megtartanak..... De mire valók hasztalan panaszok?..... Hasonló vagyok azon nyomorult rabszolgához, kit ura egy ocsmány vendéglőbe * küldött. Ha jól találod magad, szólott neki, várj meg, — néhány nap alatt bizonyosan utánad jövök: ha az ott mulatás teljességgel nem lesz nyedre, mi sem akadályozand, hogy nálam nélkül is tovább ne utazzál. — A rabszolga, rossz kedvvel bár megvárta gazdáját, gyarló szemeivel nem látva utat a menekülésre.....

Ilyen formán beszélt Zülbár, ki, bár még fiatal volt, tapasztalta már az emberek igazságtalan-

* Caravanseralt, napkeleti, utazók számára létező szálloda.